

Araştırma Makalesi / Research Paper

TÜRKÇEDE “ÇOKÇA YAPAN” VE “OLAN”: TARAMA SÖZLÜĞÜ’NDE -AGAN~-AĞAN, -GAN VE DİĞER EKİLİ KELİMELER

Emre TÜRKMEN*

Öz

Türkçede yeni kelimeler; türetme, birleştirme, kelimeye yeni anlam katma, ödünçleme gibi farklı şekillerde elde edilmektedir. Bu yollardan biri olan türetme, fiil ya da isim kök ve gövdelerine getirilen türetim ekleri ya da yapım ekleri ile yapılmaktadır. Eklendikleri kök ve gövdelerin türüne göre isimden isim, isimden fiil ya da fiilden isim, fiilden fiil türetmek çeşitlenen bu ekler aracılığıyla dildeki yeni kavramlara karşılık bulunmaktadırlar. -AGAN~-AĞAN, -GAN gibi bazı fiilden isim yapan ekler, üzerine geldikleri fiil kök ve gövdelerinden “çokça yapan” ve “olan” anlamı taşıyan isimler türetmektedir. Öyle ki kimi zaman türettikleri kelimelerin taşıdıkları çokluk ya da abartı manasını karşılamak için *çok, iyi* gibi birtakım zarflara da ihtiyaç duyulmaktadır.

Çalışmada veri toplamaya esas olan *Tarama Sözlüğü*, Türkçenin tarihsel gelişimini göstermesi bakımından araştırmacılar için önemli bir kaynaktır. 1963-1972 yılları arasında altı cilt olarak yayımlanmış, altı cilt içinde 227 kitabın taranmasıyla 14.000 madde başı söz, 60.000 tanığa yer verilmiştir. *Tarama Sözlüğü*’ndeki “çokça yapan” ve “olan” anlamındaki kullanımların hangi eklerle türetildiğinin sorgulandığı bu çalışmada, -AGAN~-AĞAN ve -GAN ekleri sıklıkla olmak üzere -AcAn, -Ak, -GIÇ/-GUÇ, -GIn/-GUN ve -sAk fiilden isim yapma eklerinin “çokça yapan” ve “olan” anlamı taşıyan kelimeler türettiği sonucuna varılmıştır. Sonuç ola-

Geliş Tarihi/ Date Applied: 21.09.2021

Kabul Tarihi/ Date Accepted: 30.11.2021

Makalenin Künyesi: Makalenin Künyesi: Türkmen, E. (2022). “Türkçede “çokça yapan” ve “olan”:
Tarama Sözlüğü’nde -AGAN~-AĞAN, -GAN ve Diğer Ekli Kelimeler”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 53, 19-46

DOI: 10.24155/tdk.2022.197

Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, emreturkmen@ktu.edu.tr. Trabzon / Türkiye.

ORCID ID: 0000-0001-8823-1310

rak tespit edilen 121 kelime, aldıkları eklerden hareketle -AGAn~-AğAn ekli türevler, -GAn ekli türevler ve diğer eklerden oluşan türevler olmak üzere üç başlıkta toplanmıştır.

Anahtar sözcükler: *Tarama Sözlüğü*, ekler, fiilden isim yapan ekler, “çokça yapan” ve “olan”, -AGAn~-AğAn eki, -GAn eki.

On the Nouns and Adjectives that Express Habituality and Frequency in Turkish:

The Suffixes -AGAn~-AğAn, -GAn and Others in Tarama Sözlüğü

Abstract

There are ways of new word formation such as derivation, compounding, semantic shift and borrowing in Turkish. The derivation which is the main word formation way is made by derivational suffixes. Varying as deriving nouns from nouns, verbs from nouns, nouns from verbs and verbs from verbs, by adding these suffixes new words are expressed. The suffixes of *AGAn~-AğAn* and *-GAn* which derive nouns from verbs create nouns and adjectives that denote habituality and frequent happening. In some cases, words made by the suffixes of *-AGAn~-AğAn* and *-GAn* are used with adverbs such as “çok, iyi” in the meaning of much, frequent for adding intensive meaning.

To exhibit the historical process of Turkish language, *Tarama Sözlüğü* is important dictionary for researchers. It was published in six volumes between 1963 and 1972 including 14.000 entries and 60.000 witnesses which is formed by scanning 227 literary works. This study aims to point out the words which have intensive meaning as habituality and frequent happening of an action in *Tarama Sözlüğü*. For this purpose, various examples of these words are determined from *Tarama Sözlüğü*. It is concluded that examples predominantly are made by the suffixes of *-AGAn~-AğAn* and *-GAn*. It is observed that the suffixes of *-AcAn*, *-Ak*, *-Glç/-GUç*, *-GIn/-GUn* and *-sAk* create nouns that denote habituality and frequent happening as well. As a result, one hundred twenty-one words are identified and listed in three groups: the suffixes *-AGAn~-AğAn*, *-GAn* and *others*.

Keywords: *Tarama Sözlüğü*, the suffixes, deriving nouns from verbs, habituality and frequent happening, the suffixes of *-AGAn~-AğAn* and *-GAn*.

Giriş

Türkçede yeni kelime ihtiyacının karşılanma yollarının başında, yapım ya da türetim eki adı verilen eklerin kullanılması gelmektedir. Yapım ekleri, isim ve fiil gövdelerine gelerek onlardan yeni kelimeler türeten eklerdir. Türkçe dil bilgisi çalışmalarında yapım ekleri bahsi, biçim bilgisi bölümlerinde ele alınmakta; isimden isim, isimden fiil, fiilden isim, fiilden fiil

olmak üzere dört ana başlık altında incelenmektedir.

Literatürde eklerin kendi başlarına anlamları olmadığı ancak üzerine geldikleri kök ve gövdeleri işlev ve anlam bakımından değiştirebildikleri yolunda yaygın bir kanaat vardır. Nitekim bu çalışmada da *-AGAn~-AğAn*, *-GAn* gibi fiilden isim yapan eklerin “çokça yapan” ve “olan” manasındaki türetimlerine dikkat çekilmektedir.

Bu çalışmada veri toplamaya esas olan *Tarama Sözlüğü*, 1963-1972 yılları arasında altı cilt olarak yayımlanmış, altı cilt içinde 227 kitabın taranmasıyla 14.000 madde başı söz ile 60.000 tanığa yer verilmiştir. Çalışmanın amacı; Türkçedeki eklerin, üzerine geldikleri kelime kök veya gövdelerine ne tür anlamlar kazandırabildiğine dair bir örneklem ortaya koymaktır. Bu amaca yönelik, *Sözlük*'teki “çokça yapan” ve “olan” anlamındaki kelimelere odaklanılmıştır. İncelemeler neticesinde *-AGAn~-AğAn* ve *-GAn* (*eseğen*, *uyugan*) ekli örneklerin sıklıkla olmak üzere *-AcAn*, *-Ak*, *-GIç/-GUç*, *-GIn/-GUn* ve *-sAk* (*bilecen*, *çiğnek*, *bilgiç*, *geçkin*, *yiğrensek*) fiilden isim yapma eklerinin “çokça yapan” ve “çokça olan” anlamında kelimeler türettiği görülmüştür. Belirlenen ekler ve bu eklerin eklendikleri kök ve gövdelerden meydana gelen kelimeler ile ilgili olarak ortaya konan verilerin tarihsel söz varlığı çalışmalarına katkıda bulunacağı, beraberinde modern dünyanın gerektirdiği yeni kavramlara karşılık bulunmasında bu eklerden yararlanabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada öncelikle Türkiye Türkçesi, Eski Türkçe, Eski Anadolu Türkçesi ve son olarak Çağdaş Türk lehçeleri gramerleri sıralamasıyla eklerle ilgili görüşlere değinilmiştir. Ek ve örneklerin gösteriminde kaynak olarak alınan çalışmalardaki transkripsiyon işaretlerine ve orijinal imlaya sadık kalınmıştır. Ardından taramalar neticesinde belirlenen kelimeler, “*Tarama Sözlüğü*”nde “çokça yapan” ve “olan” Kelimeler” başlığı altında verilmiştir. Kelimeler ile ilgili veriler tablolar ile gösterilmiş, yorumlanarak değerlendirilmiştir.

1. *-AGAn~-AğAn*, *-GAn*, *-AcAn*, *-Ak*, *-GIç/-GUç*, *-GIn/-GUn* ve *-sAk* Ekleri ile İlgili Görüşler

- *AGAn~-AğAn*

-AGAn eki, Türkçe dil bilgisi çalışmalarının biçim bilgisi bölümünde fiilden isim yapan ekler başlığı altında işlenmektedir.¹ Araştırmacıların, ekin işlevi konusunda hemfikir olmadığı görülmektedir. HATİBOĞLU (1981: 23); kolaylık, alışkanlık, elverişlilik kavramları veren işlek bir ek

¹ Ekin ele alınmadığı çalışmalar da söz konusudur (Emre, 1945; Timurtaş, 2012). Bununla birlikte kimi çalışmalarda *-AGAn* ekine fiilden isim yapan eklerden olan *-GAn* eki bahsinde dolaylı olarak değinilmektedir (Deny, 2012: 506-508; Gencan, 1979: 223).

olduğunu, eylemin kök ve gövdesine gelerek (*artağan* ‘çok artan, verimli, bereketli’ *durağan* ‘duran, yerli, sabit’, *eveğen* ‘acele eden, yürüyüşü hızlı olan; had, evecen, kaygan’ *geçeğen* ‘geçici, muvakkat’, *geleğen* ‘gelen, akan’, *gideğen* ‘giden, akan’, *kanağan* ‘kolaylıkla kandırılabilen, kanan’, *kayağan* ‘kaypak, üzerinde kolaylıkla kayılabilen, kaygan’ *küseğen* ‘çabuk küsen’, *olağan* ‘sık sık olan, çok görülen, olagelen’, *pişeğen* ‘kolay pişen, çabuk pişen’) genellikle sıfat yaptığını söyler. ERGİN’e (2009: 190-191) göre Türkçede eskiden beri görülen -AGAn eki, işlek değildir. İşlevce -ğan, -gen, -kan, -ken’e benzer, bulunduğu kelimelerde (*olağan*, *yatağan*, *vurağan*, *keseğen*, *gezeğen*, *çalağan* ‘atmaca’) “aşırı ve devamlı yapan” ya da “olan”ı karşılar. BOZKURT (2009: 178) da ek için, “yaptığı işi sürekli yapan, onu alışkanlık biçimine getiren” anlamında kelimeler yaptığından söz eder. HENGİRMEN (2007: 303), -AGAn ekinin çok az kullanılan bir ek olduğunu, eylemden ad ve ad soylu sözcükler türettiğini ifade eder. BANGUOĞLU (2015: 229-230), ekin yapısından ve en eski örneğinden söz eder. Ona göre eski bir -gen sıfat-fiilinden erken dönemde ayrılan bu birleşik ekin muhtemel en eski örneği, *Kapagan Kagan*’ın adındadır.² Ek, yalnızca sıfat türündeki kelimelerle sınırlı kalmayıp *yatagan*, *süregen* gibi nesnelere de ad olabilmektedir. KORKMAZ (2009: 69-70) da bir birleşik ek olarak -AGAn ekinin daha çok tek heceli geçişsiz fiil köklerine geldiğini, eklendiği fiildeki “hareketi sürekli olarak yapan”ı, “çokça yapan”ı gösteren ve abartma görevinde sıfatlar türeten (*artağan* ‘bereketli, artırım- lı’, *durağan* ‘sabit’, *gezegen* ‘çok gezen’, *ivegen* ‘aceleci’, *içegen* ‘içkici, sarhoş’, *olağan* ‘normal, hep olagelen’, *süregen* ‘müzmin, kronik’ vb.) iş- leyişte olduğunu belirtir. KARAAĞAÇ’a göre (2013: 288-289) eskiden beri kullanılan ve fazla işlek olmayan ek, eylemi “çok ve sürekli yapan” veya “olan”ı bildiren işleyiştir. VAROL ve AKÇATAŞ (2021) da ekin iş- lek olmamakla birlikte eklendiği fiillerde anlam değişikliği yaptığını, fiilin ifade ettiği “iş çokça yapan, onu âdet hâline getirmiş olan” anlamında sı- fatlar türettiğini ifade eder. Ekin tarihî seyrine bakıldığında, Eski Türkçede devamlılık ifadesi veren ve nadir kullanılan birleşik bir ek olduğu bilgisi verilmektedir (Eraslan, 2012: 104). Eski Anadolu Türkçesi dönemi gra- melerinde de -AGAn ekinin seyrek kullanıldığından, eklendiği kök ya da gövdelerden sıfat ve isim türettiğinden söz edilmektedir (Gülsevin, 2011: 134; Gülsevin ve Boz, 2019: 106). *Ekler* başlığını taşıyan *Tarama Sözlü- ğü*’nün VII. cildinde “-ağan, (-eğen)” eki için bir eylemi “çokça yapan” anlamında sıfat türettiği açıklaması yapılır (*Tarama Sözlüğü* [TS], 2009: 17). Çağdaş Türk lehçeleri kapsamındaki gramerlerde de -AGAn eki ile

2 TEKİN (2003: 90), eylemden ad türeten eklerden -gAn eki bahsinde kelimeye yer verir: *kapagan* (Böğü kağanın unvanı) “kapan, yakalayan”.

ilgili bahisler yer almaktadır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde (*ğaçağan* ‘çok süratli, hızlı koşan’, insandan ürken’ (*at*), *ğapağan* ‘ısıran, dişleyen’ (*it*), *küsäyän* ‘çok küsen’ (*uşağ*), *yatağan* ‘yatmayı çok seven, çok uyuyan’) işlek olmadığı, bir şeyi fazla yapmayı ve bazen de abartmayı gösterdiği ifade edilir (Kartallıoğlu ve Yıldırım, 2007: 187). Türkmen Türkçesinde de (*yatagan* ‘çok yatan, uykucu’, *gezegen* ‘çok gezen, gezici’) ekin, süreklilik ifadesi taşıyan isimler yaptığından söz edilir (Doğan, 2010: 568). Öte yandan Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde; *-ağân* formu ile ekin (*bilağân* ‘çok bilen, tecrübeli’, *tepağân* (*at*) ‘tepici, tepen’, *yâtağân* (eşâk) ‘hemen yatıveren, yatıcı’) işlek olmadığından, eklendiği köklerden aşırılık bildiren sıfatlar türettiğinden bahsedilir (Öztürk, 2007: 302; Yıldırım, 2012: 50). Kıpçak grubu lehçelerinden Kazak Türkçesinde *-ağan*, *-egen* formu ile ekin (*köregen* ‘gözü açık’, *tebege* ‘devamlı çiftle atan (*at*)’, *bezegen* ‘yerinde duramayan’, *beregen* ‘eli açık, cömert’) fiilin hareketini devamlı olarak yapan nesnelere karşılığında değinilir (Doğan ve Koç, 2013: 198). Karakalpak Türkçesinde de *-ağan*, *-egen* formları ile ekin (*alağan* ‘sık sık alan, aç gözlü’, *beregen* ‘veren’, *qabağan* ‘saldırgan köpek’, *qaşağan* ‘çok kaçan hayvan’, *köregen* ‘gözü keskin, basiretli’, *külegen* ‘gülmeyi çok seven’, *süzegen* ‘süsen, süsmeyi çok seven hayvan’, *tabağan* ‘hazırcevap, zihni çevik’) işlek olmadığından özellikle hayvanların belirgin bir vasfını ifade eden mübalağa isimleri yaptığından bahsedilir (Uygur, 2010: 91). Kırgız Türkçesinde ise *-AğAn*, *-OOgOn* formları ile ekin (*kaçaagan* ‘kaçmaya çalışan’, *alaagan* ‘sık sık alan, çok alan, aç gözlü’, *kabaagan* ‘saldırgan (köpek)’, *calaagan* ‘yalamay seven, âdet edinen’, *tepeegen* ‘tepmeye çalışan’, *köröögön* ‘iyi gören, uyanık’, *süzöögön* ‘tos vurmaya seven’) bir işi, hareketi sürekli ve sıklıkla yapan faili ifade ettiği belirtilir (Kasapoğlu Çengel, 2007: 502-503). Son olarak *-ıgan/ -igen*, *-ugan/-ügen* formları ile ekin Saha Türkçesinde (*etigen* ‘geveze, sesli’, *buluğan* ‘bulmakta yetenekli’, *körügen* ‘keskin gözlü’) çokluk ve fazlalık bildirdiği ve işlek olmayan ekin yetenek bildiren sıfatlar da yaptığı kaydedilir (Kirişçioğlu, 2007: 1246).

-GAn

-GAn eki, Türkçe dil bilgisi çalışmalarında fiilden isim yapan ekler başlığı altında işlenir. Ek, kimi dilcilerce *-An* sıfat-fiil eki ile karşılaştırılarak ele alınmaktadır. EMRE’nin (1945: 182) ifade ettiğine göre “*-gen* yapılı sıfatlar”ın etken anlamlı olması ve eklendiği kelimeye aşırılık anlamı katması bakımından *-en* yapılı sıfat-fiillerden ayrılmaktadır. GENCAN (1979: 223-224) da *-GAn* ekinin işlek bir ek olduğunu; *çalışkan*, *bağırğan*, *döğüşken*, *övüngen* gibi örneklerinin hem süre hem abartı bakımından *-An*

sıfat-fiil ekinden ayrıldığı vurgular. Kimi araştırmacılar ise eki alışkanlık ve aşırılık vurguları ile açıklamaktadır (Hatiboğlu, 1981: 64-65; Ergin, 2009: 190). BANGUOĞLU (2015: 240); daha çok çift heceli tabanlara gelen ekin fiilden pekiştirme ve alışkanlık sıfatları (*çalışkan, unutkan, alıngan, girişken, kaygan, ivgen* vb.) yaptığından söz eder. KORKMAZ (2009: 80) da -GAn ekinin fiil kök ve gövdelerinden alışkanlık sıfatları türeten işlek bir ek olduğunu, tek heceli köklerde seyrek olmak üzere daha çok birden fazla heceli fiil köklerine ve -l-, -n-, -r-, -ş- ekleriyle kurulmuş fiil çatılarına (*alıngan, atılgan, çalışkan, çekingen, değişken, doğurgan, dövüşken, kapılgan, konuşkan, övüngen, saldırgan, sırtıkan, sokulgan, somurtkan, unutkan, yapışkan* vb.) gelerek alışkanlık ve huy gösteren abartmalı sıfatlar türettiğini söyler. Ayrıca ekin *ısrırgan, ilişken, sergen, sütleğen, sürüngen* gibi kimi örneklerinde sıfatlık özelliğini yitirerek ada dönüşebileceğini de ekler. Ekin işlevce alışkanlık, çok yapanı veya olanı bildirmesi başka birçok çalışmada değinilen özelliğidir (Bozkurt, 2009: 180; Hengirmen, 2007: 305; Karaağaç, 2013: 286). Orhun Türkçesi gramerinde TEKİN (2003: 90), eki eylemden ad türeten ekler bahsinde ele alır, iki örnekle *kapgan* (Böğü kağanın unvanı) “kapan, yakalayan” (T 51, vb.); *kor(ı)gan* “kale, müstahkem mevki, sığınak” (BK D 31, KT K8) açıklar. Eski Anadolu Türkçesi döneminde -GAn ekinin abartmalı sıfatlar (*dalaşgan, irişgen, söylegen*) ile isimler (*gömülgen, yaratgan*) türettiğinden söz edilmektedir (Gülsevin, 2011: 134; Gülsevin ve Boz, 2019: 106-107). Bunun yanında -GAn eki için *Tarama Sözlüğü*'nün VII. cildinde de “bir eylemi çokça yapan” anlamında sıfat ve ad türettiği bilgisine yer verilir (TS, 2009: 91). Çağdaş Türk lehçeleri çalışmalarında ek ile ilgili değerlendirme, Oğuz grubu Türk lehçelerinden Azerbaycan Türkçesindedir. Burada -ĠAn formu ile (*dalaşgan* ‘kavgacı, saldırgan’, *alışgan* ‘çabuk yanan alevlenen; kibrit’, *danişgan* ‘konuşmayı seven; hoşsohbet’, *döyüşkän* ‘dövüşken’ vb.) ekin fiillerden alışkanlık ifade eden isim veya sıfatlar türettiği söylenir (Kartalhoğlu ve Yıldırım, 2007: 188).

-AcAn

-AcAn eki de, üzerine sınırlı sayıda değerlendirme yapılan eklerdendir. “-gen Yapılı Sıfatlar” bahsinde bazı bölgelerde “-egen yerine -ecen” morfeminin kullanıldığından söz eden EMRE (1945: 183), -AcAn ekli örneklerle (*evecen* ‘çok aceleci’, *sezecen* ‘çok sezen’, *bilecen, dalacan, sinecen* ‘çok sinsin’) yer verir. HATİBOĞLU (1981: 63), -e ve -cen eklerinden meydana gelen birleşik ekin, isim (*babacan*³ ‘baba gibi yakınlık gösteren’, *direcen* ‘duvarlar yıkılmaması için direk, destek’, *evecen* ‘ivecen, acele-

3 Ancak fiilden isim yapan bir ekin örnekleri arasında isim kökü üzerine getirilmiş *babacan* kelimesi dikkati çeker.

ci', *sevecen* 'acıyarak ya da koruyarak seven', *sinecen* 'sinen, ürken, sinsi, insandan kaçan') yaptığını söyler. Eski Türkçe, Eski Anadolu Türkçesi ve çağdaş Türk lehçeleri kapsamındaki çalışmalarda ek ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

-Ak

"Çokça yapan"ın ya da "olan"ın işaretlendiği eklerden biri de *-Ak* fiilden isim yapma ekidir. EMRE'nin (1945: 169) belirttiğine göre; fiilden "*-ek* yapılı sıfatlar"ın anlamında, bütün sıfatlara özel olan sabitlikten başka, fazlalık da görülebilmektedir: *korkak* "en küçük tehlikeden bile çok korkan", *dönek* "her zaman veya çok defa sözünden dönen". DENY (2012: 493), ekin sınırlı sayıda olmak üzere birbirine uymayan birtakım türemişler meydana getirdiği kanaatindedir. KARAAĞAÇ (2013: 284), ekin eylem adı yapan eklerden olduğunu, eskiden beri kullanılmakla birlikte eylemin gösterdiği hareketi çokça yapanı, olanı veya yapılanı bildirdiğini söyler. Bu değerlendirmelerin yanı sıra bazı çalışmalarda *-Ak* eki ile ilgili öne sürülen dört işlev dikkati çeker. ERGİN'e (2009: 188) göre eskiden beri işlek olan ve birçok örneği (*dönek*, *ürkek*, *korkak*, *kaçak*, *atak* vb.) bulunan ek, fiilin gösterdiği hareketi çokça yapanı, olanı, yapılanı; o hareketin yapıldığı yeri, aleti; o hareketle yapılan şeyi; fiilin etkisinde kalan çeşitli nesnelere karşılık gelmektedir. BANGUOĞLU'na göre (2015: 230-231) *-Ak* eki, eklendiği fiillerden daha çok aşağılayıcı pekiştirme sıfatları (*atak*, *dönek*, *kaçak*, *sezek* vb.), mekân adları (*durak*, *yatak*, *batak*, *çekek* vb.), araç ile organ adları (*bıçak*, *saçak*, *ölçek*, *savak*), son olarak yalın ve çeşitli yoğun adlar (*sürek*, *sorak*, *kesek*, *tutak* vb.) yapmaktadır. Benzer şekilde KORKMAZ (2009: 70) da ekin, fiilin bildirdiği işi çokça yapanı gösteren sıfatlar, bir işin yapıldığı yeri gösteren adlar, araç-gereç adları, somut ve soyut adlar türettiğinden bahseder. Eski Anadolu Türkçesi gramerlerinde ise ekin Eski Türkçedeki *-Gak* ekinin Eski Anadolu Türkçesindeki şekilleriyle (*dilek*, *dudak*, *döşek*, *sancak* vb.) karıştığı ifade edilir (Gülsevin, 2011: 135; Gülsevin ve Boz, 2019: 107)⁴. Bunun yanında *-Ak* eki için *Tarama Sözlüğü*'nün VII. cildinde, *-ıci* eki anlamıyla sıfat türettiği bilgisine yer verilir (TS, 2009: 18). Çağdaş Türk lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde (*darag* 'tarak', *yatağ* 'yatak', *sınağ* 'sınak, deneme', *yamağ* 'yama', *ğaçag* 'kaçak', *istək* 'istem', *bəzək* 'süs', *döşək* 'döşek'); fiilin belirttiği harekete uygun özellikleri taşıyan nesne isimleri ile alet ve yer isimleri, aynı zamanda sıfat durumunda isimler de türettiği ifade edilir (Doğan, Efendiyeve ve Durmuş, 2010: 13). Türkmen Türkçesinde (*gapak* 'çatı, kapak', *darak* 'tarak', *yatak* 'ağıl; uykucu, çok uyuyan, *yıgnak* 'toplama, koleksiyon,

4 Eski Anadolu Türkçesinde Ekler adlı çalışmasının 5. baskısında Gülsevin (2020: 147), ekin geçişli ve geçişsiz fiillere geldiğini, geçişsiz fiillerden (*turak*, *yatak*) yer ismi ve (*yumuşak*) sıfat yaptığı bilgisini ekler.

toplantı’), eylemin yerini gösteren adlar ya da araç adları yaptığından söz edilir (Clark, 2010: 524; Hanser, 2003: 154-155). Bununla birlikte *gaç-gak* “kaçak” örneğinde olmak üzere *-gak* formu da Türkmen Türkçesinde görülmektedir (Hanser, 2003: 156). Özbek Türkçesinde de yer adları, bazı araç gereç adları, fiilin ifade ettiği mananın neticesini gösteren, duygu ya da alışkanlığı anlatan (*kesäk* ‘kesek’, *böläk* ‘bölüm’, *qoşâq* ‘çift, hayat arkadaşı’, *quçâq* ‘kucak’, *piçâq* ‘bıçak’, *yâtâq* ‘yurt, yatakhane’, *qâçâq* ‘kaçak’, *qorqâq* ‘korkak’, *qonâq* ‘konak’) sıfatlar türettiğinden bahsedilir (Coşkun, 2014: 67; Yıldırım, 2012: 51). Ayrıca *-gâq*, *-qâq*, *-kâk*, *-gâk* (*bâtqâq* ‘bataklık’, *tirişqâq* ‘çalışkan’, *urişqâq* ‘savaşçı’, *uyuşqâq* ‘uyumlu’) eklerinin de Özbek Türkçesinde aşırılık ifade eden sıfatlar ile alet ve yer isimleri türetmesi söz konusudur (Coşkun, 2014: 69; Yıldırım, 2012: 51). Kazak Türkçesinde *-aq*, *-ek* formu ile ekin (*qorqaaq* ‘korkak’, *kesek* ‘tuğla, kerpiç’, *jaraq* ‘silah’) fiille ilgili nesnelere karşılığında değinilir (Doğan ve Koç, 2013: 195). Karakalpak Türkçesinde *-aq*, *-ek* formları ile ekin beş farklı işlevinden bahsedilir. Buna göre ek; vasıf adları (*qaşaaq* ‘kaçak’, *qorqaaq*, *ürkek*), alet ve nesne adları ile somut adlar (*pişaaq* ‘bıçak’, *japıraq* ‘yaprak’, *kesek* ‘parça, lokma’, *şaaşaaq* ‘saçak’), fiilin gerçekleştiği yeri gösteren adlar (*jataaq* ‘yatak’, *qısnaaq* ‘boğaz, dağ boğazı’), fiilin sonucunda ortaya çıkan adlar (*ösek* ‘dedikodu’), insan ve hayvan organlarının adları (*buğaaq* ‘kursak, sakak’) türetmektedir (Uygur, 2010: 88). Kırgız Türkçesinde ise *-Ak*, *-Ok* formları ile ekin (*cataaq* ‘yatak’, *bıçaaq*, *kekirtak* ‘nefes borusu’, *konok* ‘konuk’) yer, nesne ve organ adları yaptığı belirtilir (Doğan ve Hünerli, 2010: 292; Kasapoğlu Çengel, 2007: 503). Son olarak *-ax/-ex*, *-iax/-iex*, *-x* formları ile ekin Saha Türkçesinde (*bihax* ‘bıçak, ustura’, *bügüyex* ‘kambur, eğri, bükülmüş’ vb.) fiile bağlı olarak alet adları ve sıfatlar yaptığı kaydedilir (Kirişçioğlu, 2007: 1245).

-GIÇ/-GUÇ

-GIÇ eki, gramerlerde eskiden beri takip edilebilen ancak işlek olmayan eklerden kabul edilmektedir. ERGİN (2009: 190), Türkçede eskiden beri görülse de işlek olmayan ekin yapan, olan veya yapılan nesnelere karşılıyan isimler yaptığını (*dalgıç*, *başlangıç*, *bilgiç*, *süzgüç*) ve bir büyültme anlamı taşıdığını belirtir. KARAAĞAÇ (2013: 289-290) da ekin; eylemlerden isim ve sıfatlar yaptığını, eskiden beri görülmesine karşın işlek olmadığını, *-gaç* eki ile biçim ve işlev benzerliği taşıdığını ve büyültme bildirdiğini belirtir. KORKMAZ (2009: 80); ekle ilgili olarak, işlevce fiilin gösterdiği işi yapanı veya yapılan işten etkileni gösteren isimler (*atlangıç* ‘dere ortasına konan atlama taşı’, *başlangıç*, *bilgiç*, *dalgıç* vb.) türetir, der. BANGUOĞLU (2015: 242), ekin aygıt isimleri (*süzgüç*, *tepkiç*, *çalgiç*, *oturguç*, *baskıç* vb.) ile fiilden pekiştirme sıfatları (*bilgiç*, *dalgıç*, *üzgüç*,

sorguç vb.) yaptığını kaydeder. ERDAL (1991: 358), ekin *osguç* ve *köğüç* kelimeleri dışında Eski Türkçede görülmediğini belirtir. Diğer gramerlerde ise ekin geniş ünlülü biçimlerine yer verilmekte, *-gaç*, *-gäç*; *-kaç*, *-käç* formları ile alet isimleri (*açkaç* ‘anahtar’, *kıskaç* ‘kıskaç, kerpeten, küçük boyunduruk’) yaptığından söz edilmektedir (Eraslan, 2012: 105; Gabain, 1988: 52). Eski Anadolu Türkçesi gramerlerinde işlek olmayan eklerden kabul edilmektedir (Yelten, 2019: 110). Ekin alet ismi (*çatlaguç*) ve sıfat yaptığı (*aldaguç*, *dalguç*) söylenir (Gülsevin, 2011: 134; Gülsevin ve Boz, 2019: 107). Çağdaş Türk lehçeleri kapsamında *-GIÇ/-GUÇ* eki ile ilgili bahislere bakıldığında Azerbaycan Türkçesinde (*başlangıc* ‘başlangıç, ilk’, *dalgıc* ‘dalğıc’) örneğinin az görüldüğü ve içinde bulunan durumun ifade-sini taşıyan isimler türettiği ifade edilir (Doğan vd., 2010: 15; Kartallıoğlu ve Yıldırım, 2007: 188). Türkmen Türkçesinde (*oturguç* ‘sandalye, iskemle’, *süzgüç* ‘süzgeç’ vb.) soyut adlar ya da araç adları yaptığından söz edilir (Clark, 2010: 525; Hanser, 2003: 153). Özbek Türkçesinde de alet isimleri (*çizğič* ‘cetvel’, *körsätkiç* ‘işaret’, *öçirgiç* ‘silgi’ vb.) türettiğinden bahsedilir (Coşkun, 2014: 69; Yıldırım, 2012: 52). Kazak Türkçesinde *-ğış*, *-giş*, *qış*, *-kiş* formları ile ekin (*bilgiş* ‘bilgiç’, *sezgiş* ‘sezgileri kuvvetli’, *sıpırğış* ‘süpürge’) fiilin gösterdiği işi yapanı veya yapılan işten etkilene-ni ve çeşitli alet isimleri ile somut isimler türettiğine değinilir (Doğan ve Koç, 2013: 196). Karakalpak Türkçesinde de *-ğış*, *-giş*, *qış*, *-kiş*; *-wış*, *-wiş* formlarındaki ekin; nesne ile alet isimleri (*aşıtıqış* ‘maya’, *aşqış* ‘anahtar’), vasıf veya o vasfı kendisinde toplayan fail isimleri (*aldağış* ‘aldatıcı, yalancı’, *atqış* ‘atıcı, okçu’, *bilgiş* ‘bilgin’) ve son olarak gramer terimleri (*anıqlawış* ‘belirten’, *atawış* ‘isim’) türettiğinden söz edilmektedir (Uygur, 2010: 90). Kırgız Türkçesinde ekin vasıf isimleri (*bilgiç*), alet isimleri (*ol-turguç* ‘sandalye’) ve meslek isimleri (*cazgiç* ‘yazıcı, çok yazan’) yaptığı belirtilir (Kasapoğlu Çengel, 2007: 503).

-GIn/-GUn

-GIn eki ile ilgili olarak EMRE (1945: 184); tek heceli fiil köklerinden türediğini, bu kelimelerin (*olgun*, *düşkün*, *küskün* vb.) anlamında artıklık bulunduğunu söyler. ERGİN (2009: 189), *-gın*, *-gin*, *-ğun*, *-gün*, *-kın*, *-kin*, *-kun*, *-kün* formlarında olmak üzere eskiden beri kullanılan ve esas itibarıyla tek heceli fiil köklerine nadiren de çok heceli fiil kök ve gövdelerine getirilen, büyütmeye ve aşırılık anlamlarında kullanılan işlek bir ek olduğundan söz eder. Türettiği isimlerin (*dalgın*, *bilgin*, *durgun*, *üzgün*, *baskın*, *yetişkin*, *tutkun*, *küskün* vb.) çok yapan, olan veya yapılan nesnelere veya yapılan işi karşıladığını ekler. KORKMAZ (2009: 81); fiilden ad türeten, geçişli ve geçişsiz tek heceli fiil kökleri ve nadiren de çok heceli fiil gövdelerinde görülebilen *-GIn/-GUn* ekinin anlamı pekiştirilmiş sıfat türeten

(aşkın, azgın, baygın vb.) çok işlek bir ek olduğunu belirtir. Eski Türkçe kapsamındaki çalışmalarda *tüzkin* “mülteci”, *tirgin* “kalabalık, dernek” örnekleri ile seyrek görülen fiilden isim yapma eki olduğu söylenir (Gabain, 1988: 52). Bu dönemde, ekin geçişli fiillerden fail ismi yapan türevlerinin görülmediği belirtilmektedir (Erdal, 1991: 328). Eski Anadolu Türkçesi kapsamındaki gramerlerde ise ekin işlek olduğundan sıfat ve isim türettiğinden bahsedilir. TİMURTAŞ (2012: 79-80), ekin genellikle tek heceli fiil tabanlarına geldiğini ve onlardan edilgen geçmiş zaman sıfat-fiiline yakın anlamda sıfat türettiğini bazen de isimler türettiğini belirtir. GÜLSEVİN (2011: 134-135) ise geçişsiz (*azgın*, *çapkun*) ve geçişli (*argun*, *başgın*) fiillere gelerek isim ve sıfat türeten işlek bir ek olduğunu söyler. Çağdaş Türk lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde ekin çoklukla tek heceli fiil köklerine gelerek onlardan anlamı pekiştirilmiş sıfatlar (*gaçgın* ‘kaçkın, kaçak’, *başgın* ‘baskın’, *keskin* ‘keskin’) türettiğinden söz edilmektedir (Doğan vd., 2010: 14; Kartallıoğlu ve Yıldırım, 2007: 188). Türkmen Türkçesinde eylemin sonucunu ifade eden isimler (*yangın* ‘yangın’, *çapgın* ‘yağmacılık, çapulculuk’, *sürgün*, ‘sürgün’) yaptığından söz edilir (Clark, 2010: 524; Hanser, 2003: 153). Özbek Türkçesinde ekin tek heceli fiil köklerine getirildiğinden aşırılık anlamı taşıdığından (*bâskin* ‘baskın’, *keskin* ‘keskin’, *quvgın* ‘takip’, *sürgün* ‘sürgün’) bahsedilir (Coşkun, 2014: 69; Yıldırım, 2012: 52). Kazak Türkçesinde de ekin aşırılık anlamı taşıdığı, teşkil ettiği isimlerin çok yapan, olan veya yapılan nesnelere ya da yapılan işi (*başkın* ‘baskın’, *qırğın* ‘kıyım, katliam’, *uşqın* ‘kıvılcım’) karşıladığı belirtilmektedir (Doğan ve Koç, 2013: 196). Kırgız Türkçesinde de benzer şekilde ekin isim ya da vasıf isimleri (*kırgın* ‘kırgın’, *kelgin* ‘kelgin’, *kezzin* ‘seyahat’) yaptığından, anlamında abartma ve aşırılık bulunduğundan söz edilmektedir (Kasapoğlu Çengel, 2007: 503). Karakalpak Türkçesinde ise ekin genellikle tek heceli kelimelere gelerek vasıf isimleri (*qaşqın* ‘kaçak, firarî; göçmen’), iş-hareketin sonucu ortaya çıkan isimleri (*qırğın* ‘katliam’) ve son olarak nadiren somut isimleri (*uşqın* ‘kıvılcım’) karşıladığından söz edilmektedir (Uygur, 2010: 89).

-sAk

Gramerlerde -sAk ekinin işlek olmadığı ve örneklerinin (*tutsak*, *savsak*) nadiren görüldüğü belirtilmektedir (Ergin, 2009: 197; Hengirmen, 2007: 311; Karaağaç, 2013: 296). Eski Türkçenin dil bilimsel çalışmalarında ek ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Eski Anadolu Türkçesi kapsamındaki çalışmalarda -sah, -sak, -sek fomlarıyla (*dutsağ*) ekin işlek olmadığından söz edilir (Yelten, 2019: 112). KORKMAZ’a (2009: 105) göre -sAk eki fiilden tek tük ad ve sıfat türetmiş (*tutsak* ‘esir’, *uysak* ‘bön, aptal’) ölü bir birleşik ek görünümündedir. Çağdaş Türk lehçelerinden Ka-

zak ve Karakalpak Türkçesinde *-şaq, -şek* formlarında olmak üzere biri işi çok yapan, o şeyi alışkanlık hâline getiren anlamında kelimeler (*jaltanşaq* ‘korkak’, *erinşek* ‘erinçek, tembel’) türettiği belirtilmektedir (Doğan ve Koç, 2013: 197-198; Uygur, 2010: 93).

Eklerle ilgili değerlendirmelere bakıldığında *-AGAn~-AğAn* ekinin müstakilen ele alınma ve işleklik vurgusu bakımından farklılık gösterdiği, işlevlerinin ise benzer şekilde açıklandığı görülmektedir. Buna göre EMRE (1945), TİMURTAŞ (2012) eki incelemeye tabi tutmamış, DENY (2012) ve GENCAN (1979) ise eki dolaylı olarak açıklamıştır. Öte yandan HENGİRMEN (2007), ERGİN (2009), KARAAĞAÇ (2013), GÜLSEVİN (2011), GÜLSEVİN ve BOZ (2019), VAROL ve AKÇATAŞ (2021) gibi çalışmalardan ayrı olarak HATİBOĞLU (1981); ekin işlek olduğundan söz etmiştir. Ekin tarihsel seyrine bakıldığında Eski Türkçede devamlılık ifadesi veren ve nadir kullanılan, Eski Anadolu Türkçesi döneminde de seyrek kullanılan ve eklendiği kök ya da gövdelerden sıfat ve isim türeten kelimeleri karşıladığı görülmektedir. Ayrıca çağdaş Türk lehçelerinden Oğuz, Kıpçak ve Karluk grubu lehçeleri ile Saha Türkçesinde takip edilebilir olan ek; abartma, süreklilik, aşırılık, çokluk kavramları ile ilişkili kelimeleri karşılamaktadır.

-GAn ekinin işleklik ve işlevindeki aşırılığın, alışkanlığın, çokça yapmanın ya da olanın vurgulanması Türkçe dil bilgisi çalışmalarında hemen hemen ortaktır. Bunun yanında ek, aşırılık bakımından *-An* sıfat-fiilden ayrılmaktadır. Eski Türkçe çalışmalarında *kapgan* ve *kor(ı)gan* örnekleri ile devamlılık ifadesi veren ve nadir kullanılan birleşik bir ek olduğu, çağdaş Türk lehçeleri gramerlerinde ise *-AGAn* ekine nispetle dar kapsamlı olmakla birlikte alışkanlık belirten isim ve sıfatları karşıladığı görülmektedir.

-AcAn eki diğer eklere nispetle az sayıda değerlendirmelerin yapıldığı fiilden isim yapım ekidir. Eski Türkçe, Eski Anadolu Türkçesi ve çağdaş Türk lehçeleri kapsamındaki çalışmalarda eke yer verilmemektedir.

-Ak eki pekiştirme sıfatı ile mekân, araç-gereç ve somut-soyut adlar türeten işlek eklerdendir. *-AGAn~-AğAn* ekine benzer şekilde Oğuz, Kıpçak ve Karluk grubu lehçeleri ile Saha Türkçesinde takip edilebilir. Daha çok alet, araç-gereç ve yer isimleri ile fiilin anlamı ile ilişkili nesnelere türettiğinden bahsedilmektedir.

-GIç/-GUç eki ile ilgili değerlendirmeler, ekin eskiden beri görülse de işlek olmadığı yönündedir. Eski Türkçe, Eski Anadolu Türkçesi, Türkiye Türkçesi ve çağdaş Türk lehçeleri kapsamındaki dil bilgisi çalışmalarında alet isimleri ile yapan, yapılan ve olan nesne isimlerini türettiğine değinilmektedir.

-*GIn/-GUN* eki de tek heceli fiil köklerinde çoklukla olmak üzere büyültme ve aşırılık anlamlarında kelimeler yapan işlek eklerdendir. Eski Türkçe kapsamındaki çalışmalarda seyrek görülen fiilden isim yapım eki olmasına karşın Eski Anadolu Türkçesi kapsamında işlek olduğundan söz edilmektedir. Oğuz, Kıpçak ve Karluk grubu lehçeleri gramerlerinde de Türkiye Türkçesi gramerleri ile benzer şekilde ele alınan ekin tek heceli fiil köklerine gelmesi, aşırılık ve abartma kavramları taşıyan kelimeleri karşılaması söz konusudur.

Son olarak gerek Eski Anadolu Türkçesi gerekse Türkiye Türkçesi gramerlerinde *-sAk* eki, nadir görülen işlek olmayan eklerden kabul edilmektedir. Kıpçak grubu lehçelerde biri işi çok yapan, o şeyi alışkanlık hâline getiren isimler için kullanıldığı ifade edilmektedir.

Burada belirtilmelidir ki bütün bu değerlendirmeler, gerek Türkiye Türkçesi ağızları gerekse çağdaş Türk lehçelerinin ağızları esasındaki çalışmalar dışında ölçünlü dili esas alan dil bilgisi çalışmalarına dayanmaktadır.

2. *Tarama Sözlüğü*'nde “Çokça Yapan” ya da “Olan” Kelimeler

Literatürde *Tarama Sözlüğü*'ndeki eklerin değerlendirildiği çalışmalar da söz konusudur. İlk *Tarama Sözlüğü*'nde *Yapım Ekleri ve Fiilimsiler (A – D)* adlı tez çalışmasıdır. Burada ERGENE (2018: 97-99), sözlüğün ilk iki cildi ile sınırlı olmak üzere *-AGAn* ekli on beş (15) kelimeyi (*ağaç delen* (*ağaç delen*), *akağan*, *añrağan*, *bakağan*, *bilegen*, *bişeğen*, *biteğen*, *çökeğen*, *dal yatağan*, *değegen*, *depegen*, *dönegen*, *dutağan*, *tutağan*), *duyağan*, *düşeğen*) *-GAN* ekli yirmi bir (21) kelimeyi (*acığan*, *ağlağan*, *ağnağan*, *aldağan*, *añrgan*, *añlağan*, *arağan*, *bezeğen*, *bılaşkan*, *çabalağan*, *çağlağan*, *dalaşgan* (*talaşgan*), *dayangan* (*taşangan*), *derlegen*, *dileğen*, *dilleğen*, *ditregen* (*titregen*), *ditsingen* (*titsingen*), *burulgan* (*burlağan*), *diğren*, *bıçılğan* (*bıçılğan*)) fiilden isim yapım ekleri başlığı altında derleyip incelemiştir. Diğeri ise *Tarama Sözlüğü ve Türkçe Sözlük'e Göre Anlam Değişmeleri* adlı çalışmadır. ÖZAVŞAR (2013: 165, 422) *-AGAn* ve *-GAN* ekli *gezeğen* ve *soluğan* olmak üzere iki kelimeye yer verir. Bunlardan *gezeğen* kelimesinin *Türkçe Sözlük*'e göre anlam daralması gösteren kelime olduğunu, *soluğan* kelimesinin ise *Türkçe Sözlük*'e göre anlam genişlemesi gösteren kelime olduğunu kaydeder.

Tarama Sözlüğü'nün altı cildinin (A-Z) de tarandığı bu çalışmada birinci ciltte yedi (7), ikinci ciltte sekiz (8), üçüncü ciltte on (10), dördüncü ciltte yedi (7), beşinci ciltte sekiz (8) ve son olarak altıncı ciltte dokuz (9) olmak üzere toplam kırk dokuz (49) *-AGAn* ekli madde başı belirlenmiştir. Kırk dokuz kelimedenden kırk altısı (46) farklı fiil kökünden türemiştir. Bun-

ların kırkı tek heceli, altısı ise birden çok heceli fiil köklerinden meydana gelmiştir (bk. Tablo: 1).

Tablo 1: *Tarama Sözlüğü*'nde -AGAn~-AğAn Ekli Kelimeler

	Tek Heceli Fiillerden Türeyen	Kelime	Çok Heceli Fiillerden Türeyen	Kelime
1)	<i>ak-</i>	<i>akağan</i> (TS: 67)	<i>añır-</i>	<i>añırağan</i> (TS: 166)
2)	<i>bak-</i>	<i>bakağan</i> (TS: 382)	<i>otur-</i>	<i>oturağan</i> (TS: 3031)
3)	<i>bil-</i>	<i>bilegen</i> (TS: 553)	<i>söyle-</i>	<i>söyleyeğen</i> (TS: 3541)
4)	<i>biş-</i>	<i>bişeğen</i> (TS: 611)	<i>yaldır-</i>	<i>yaldırağan</i> (TS: 4234)
5)	<i>bit-</i>	<i>biteğen</i> (TS: 614)	<i>yıldır-</i>	<i>yıldırağan</i> (TS: 4575)
6)	<i>çök-</i>	<i>çökeğen</i> (TS: 944)	? ⁵	<i>kurlağan</i> (<i>kurluğan</i> , <i>kurluğaz</i> , <i>kurlağun</i> , <i>kulgan</i>) (TS: 2737)
7)	<i>değ-</i>	<i>değegen</i> (TS: 1035)		
8)	<i>del-</i>	<i>ağaç delegen</i> , (<i>ağaç delen</i>) (TS: 27)		
9)	<i>dep-</i>	<i>depegen</i> (TS: 1087)		
10)	<i>dön-</i>	<i>dönegen</i> (TS: 1239)		
11)	<i>dut-</i>	<i>dutağan</i> , (<i>tutağan</i>) (TS: 1276)		
12)	<i>duy-</i>	<i>duyağan</i> (TS: 1297)		
13)	<i>düş-</i>	<i>düşeğen</i> (TS: 1344)		
14)	<i>em-</i>	<i>emeğen</i> (TS: 1461)		
15)	<i>es-</i>	<i>eseğen</i> (TS: 1529)		
16)	<i>et-</i>	<i>edeğen</i> , (<i>ideğen</i>) (TS: 1384)		
17)	<i>geç-</i>	<i>geçeğen</i> (TS:1615)		

5 Kökü belirlenmemiştir. Bazı etimoloji sözlüklerinde kökünün bilinmediği ifade edilir (Eren, 1999: 268).

18)	gez-	gezeğen (TS: 1689)		
19)	gir-	gireğen (TS: 1704)		
20)	git-	gidegen (TS: 1697)		
21)	gör-	göreğen (I), (görüğen) (TS: 1773)		
22)	gül-	güleğen (TS: 1854)		
23)	iv-	ivegen (TS: 2132)		
24)	kaç-	kaçağan (TS: 2149)		
25)	kal-	kalağan (TS: 2179)		
26)	kay-	kayağan (TS: 2367)		
27)	kes-	keseğen (TS: 2443); keseğenlik (TS: 2444)		
28)	kus-	kusağan (TS: 2750)		
29)	oñ-	oñağan (TS: 2983)		
30)	öt-	öteğen (TS: 3131)		
31)	sal-	salağan (TS: 3263)		
32)	sor-	sorağan (TS: 3512)		
33)	süs-	süseğen, (süsgen, sürseğen, süsek) (TS: 3636)		
34)	tart-	tartağan, (dardağan) (TS: 3763)		
35)	üş-	üşeğen (TS: 4110)		
36)	yağ-	yağağan (TS: 4192)		
37)	yak-	yakağan (TS: 4215)		
38)	yat-	dal yatağan (TS: 983)		

39)	yel-	yeleşen, (yileşen) (TS: 4492); yeleşence (TS: 4493)		
40)	yi-	yiyeşen (TS: 4616); yiyeşenlik (TS: 4617)		

Bununla birlikte *-AGAn~-AğAn* eki ile işlevce benzer kelimeler yapan *-GAn* ekinin türevleri birinci ciltte on bir (11), ikinci ciltte dokuz (9), üçüncü ciltte dokuz (9), dördüncü ciltte yedi (7), beşinci ciltte on dört (14) ve son olarak altıncı ciltte on beş (15) olmak üzere toplam altmış beş (65) madde başı olarak belirlenmiştir. Altmış beş kelime, elli dokuz (59) farklı fiil kökünden türemiştir. Bunların biri tek heceli, geri kalan elli sekizi ise birden çok heceli fiil köklerinden oluşmaktadır (bk. Tablo: 2).

Tablo 2: *Tarama Sözlüğü*'nde *-GAn* Ekli Kelimeler

	Tek Heceli Fiillerden Türeyen	Kelime	Çok Heceli Fiillerden Türeyen	Kelime
1)	sev-	sevgencek (TS: 3396)	acı-	acığan (TS: 3)
2)			acı-	acıtgan, (acıtkan) (TS: 7)
3)			ağla-	ağlağan (TS: 47)
4)			ağna-	ağnağan (TS: 53)
5)			alda-	aldağan (TS: 92)
6)			aldan-	aldangan (TS: 97)
7)			añla-	añlağan (TS: 161)
8)			ara-	arağan (TS: 183)
9)			beze-	bezeşen (TS: 529)
10)			bılaş-	bılaşkan (TS 538)
11)			burul-	burulgan, (burlağan) (TS: 714)
12)			çabala-	çabalağan (TS: 781)
13)			çağır-	çağırğan (TS: 788)
14)			çağla-	çağlağan (TS: 790)

15)			<i>dalaş-</i>	<i>dalaşgan, (talaşgan)</i> (TS: 981)
16)			<i>derle-</i>	<i>derlegen</i> (TS: 1108)
17)			<i>dile-</i>	<i>dileğen</i> (TS: 1148)
18)			<i>dille-</i>	<i>dilleğen, (titregen)</i> (TS: 1186)
19)			<i>ditre-</i>	<i>ditregenlik</i> (TS: 1186)
20)			<i>erür-</i>	<i>erürgen (irürgen)</i> (TS: 1520)
21)			<i>gömül-</i>	<i>gömülgen</i> (TS: 1746)
22)			<i>gülüş-</i>	<i>gülüşken</i> (TS: 1858)
23)			<i>gürle-</i>	<i>gürleğen</i> (TS: 1882)
24)			<i>iğren-</i>	<i>iğrengen</i> (TS: 2022)
25)			<i>iliş-</i>	<i>ilişken</i> (TS: 2061)
26)			<i>inan-</i>	<i>inangan</i> (TS: 2077)
27)			<i>işe-</i>	<i>işeğen</i> (TS: 2112)
28)			<i>işit-</i>	<i>işitgen</i> (TS: 2117)
29)			<i>kakı-</i>	<i>kakığan</i> (TS: 2164); <i>kakığan eylemek</i> (TS: 2165); <i>kakığanlık</i> (TS: 2165)
30)			<i>kavla-</i>	<i>kavlağan</i> (TS: 23577)
31)			<i>kavuş-</i>	<i>kavuşkan</i> (TS: 2363)
32)			<i>kına-</i>	<i>kınağan</i> (TS: 2489)
33)			<i>mele-</i>	<i>meleğen</i> (TS: 2802)
34)			<i>oku-</i>	<i>okuğan</i> (TS: 2946)
35)			<i>otla-</i>	<i>otlağan</i> (TS: 3028)
36)			<i>otur-</i>	<i>oturğan</i> (TS: 3034)

37)			<i>ötle-</i>	<i>ötleğen, (ötlüğen)</i> (TS: 3133)
38)			<i>oyna-</i>	<i>oynağan</i> (TS: 3036)
39)			<i>savaş-</i>	<i>savaşgan</i> (TS: 3338)
40)			<i>sepiş-</i>	<i>sepişken</i> (TS: 3388)
41)			<i>sıçra-</i>	<i>sıçrağan</i> (TS: 3403)
42)			<i>sinir-</i>	<i>sinirgen</i> (TS: 3478)
43)			<i>solu-</i>	<i>soluğan</i> (TS: 3506)
44)			<i>söyle-</i>	<i>söyleğen</i> (TS: 3541)
45)			<i>susa-</i>	<i>susağan</i> (TS: 3586)
46)			<i>toğur-</i>	<i>toğurkan</i> (TS: 3813)
47)			<i>uğra-</i>	<i>uğrağan</i> (TS: 3903)
48)			<i>ulaş-</i>	<i>ulaşkan, (ulaşgan)</i> (TS: 3947)
49)			<i>utan-</i>	<i>utangan</i> (TS: 4003)
50)			<i>uyu-</i>	<i>uyugan, (uyugen)</i> (TS: 4042)
51)			<i>üşen-</i>	<i>üşengen</i> (TS: 4113); <i>üşengenlik</i> (TS: 4113)
52)			<i>yerin-</i>	<i>yeringen</i> (TS: 4541)
53)			<i>yiğren-</i>	<i>yiğrengen</i> (TS: 4598)
54)			<i>yiyle-</i>	<i>yiyleğen</i> (TS: 4624)
55)			<i>yumurtla-</i>	<i>yumurtlağan</i> (TS: 4722)
56)			<i>yüğür-</i>	<i>yüğürgen</i> (TS: 4749)
57)			<i>yülü-</i>	<i>yülüğen</i> (TS: 4761)
58)			<i>yürü-</i>	<i>yürüğen</i> (TS: 4774-4775); <i>yürüğülenmek</i> (TS: 4775); <i>yürüğüenlik</i> (TS: 4775)

Tarama Sözlüğü'nde -AcAn, -Ak, ve -sAk fiilden isim yapma eklerinden türeyen kelimelerden birer örnek, -GIn/-GUN ve -GIÇ/-GUÇ fiilden isim yapma eklerinden türeyen kelimelerden ikişer örnek belirlenmiştir. Dolayısıyla bu eklerden türemiş kelimeler, -AGAn ve -GAn eklerine nispetle az sayıdadır.

Son olarak taramalar neticesinde tespit edilen *ağaç delegen*, (*ağaç delen*) "Ağaç kakan denilen kuş" (TS: 27), *keseğen* "Fare" (TS: 2443), *ötleğen*, (*ötlüğen*) "Bokluca bülbül de denen çok öter ve sığırcığa benzer bir kuş" (TS: 3133), *yülüğen* "Ustura" (TS: 4761) gibi kelimeler sıfatlık özelliğini yitirerek ada dönüşmüş kelimelerdir. Bu kapsama şu kelimeler de eklenebilir: *balık sütleğeni* "Sarı sütleğen denilen bitki" (TS: 391), *ırlağan* "Hanende, şarkı okuyan" (TS: 1965), *köyeğen* "Eşek sineği, büvelek, eğrice" (TS: 2707), *şurlağan* "Haşhaş yağı, susam yağı" (TS: 3665).

2.1. -AGAn~-AğAn Ekli Türevler

Birinci Cilt (A-B)

- 1) **ağaç delegen, (ağaç delen)**: Ağaçkakan denilen kuş. (TS: 27)
- 2) **akağan**: Çok akan. (TS: 67)
- 3) **añrağan**: (Aslan, kaplan gibi hayvanlar hakkında) Haykıran, kükreyen. (TS: 166)
- 4) **bakağan**: Bakıcı. (TS: 382)
- 5) **bilegen**: İyi bilen. (TS: 553)
- 6) **bişeğen**: Çabuk pişen. (TS: 611)
- 7) **biteğen**: İyi yetişen, çok biten. (TS: 614)

İkinci Cilt (C-D)

- 1) **çökeğen**: Çok çöken, her vakit çöken. (TS: 944)
- 2) **dal yatağan**: Dal kılıç, yatağanı çekmiş hâlde. (TS: 983)
- 3) **değegen**: Değen, çok değen, dokunan. (TS: 1035)
- 4) **depegen**: Tekmeleyen, çok tekme atan. (TS: 1087)
- 5) **döneğen**: Çok dönen. (TS: 1239)
- 6) **dutağan, (tutağan)**: İyi, sıkıca tutan, çok tutan. (TS: 1276)
- 7) **duyağan**: Çok duyan. (TS: 1297)
- 8) **düşegen**: Çok düşen. (TS: 1344)

Üçüncü Cilt (E-İ)

- 1) **edeğen, (ideğen)**: Edici, eden, çok eden. (TS: 1384)
- 2) **emeğen**: İyi emen, çok emen. (TS: 1461)
- 3) **eseğen**: Çok esen. (TS: 1529)

- 4) **geçeğen**: 1. Daha çok geçen. 2. Revaçta, sürümlü. (TS:1615)
- 5) **gezeğen**: Daima gezen. (TS: 1689)
- 6) **gidegen**: Durmadan giden, çabuk yürüten. (TS: 1697)
- 7) **gireğen**: Çok giren. (TS: 1704)
- 8) **göreğen (I), (görüğen)**: Çok, iyi gören. (TS: 1773)
- 9) **güleğen**: Daima gülen, çok gülen. (TS: 1854)
- 10) **ivegen**: Aceleci, acul. (TS: 2132)

Dördüncü Cilt (K-N)

- 1) **kaçağan**: 1. Firari, kaçkın. 2. Kaçınan, uzaklaşmak isteyen. (TS: 2149)
- 2) **kalağan**: Çok kalan. (TS: 2179)
- 3) **kayağan**: Yumuşak taş. (TS: 2367)
- 4) **keseğen**: Fare. (TS: 2443)
- 5) **keseğenlik**: Keskinlik. (TS: 2444)
- 6) **kurlağan, (kurluğan, kurluğaz, kurlağun, kulgan)**: Etyaran, dolama. (TS: 2737)
- 7) **kusağan**: Çok kusan. (TS: 2750)

Beşinci Cilt (O-T)

- 1) **oñağan**: Onan, salah peyda eden. (TS: 2983)
- 2) **öteğen**: Çok öten, çok ses çıkaran. (TS: 3131)
- 3) **oturağan**: Çok oturan. (TS: 3031)
- 4) **salağan**: Saldırgan, mütecaviz. (TS: 3263)
- 5) **sorağan**: Çok soran. (TS: 3512)
- 6) **söyleyeğen**: Çok söyleyen. (TS: 3541)
- 7) **süseğen, (süsgen, sürseğen, süsek)**: Süsen, buynuzlayan, boynuzla vuran, tos vuran. (TS: 3636)
- 8) **tartağan, (dardağan)**: Darmadağın, perişan. (TS: 3763)

Altıncı Cilt (U-Z)

- 1) **üşeğen**: Çok üşen, şiddetle üşen. (TS: 4110)
- 2) **yağağan**: Çok yağıcı. (TS: 4192)
- 3) **yakağan**: Çok yakan, pek yakan. (TS: 4215)
- 4) **yaldırağan**: Çok parlayan, dirahşan olan, iltima eden. (TS: 4234)
- 5) **yeleğen, (yileğen)**: Çok yelen, hızlı koşan, süratle giden. (TS: 4492)
- 6) **yeleğence**: Gezip tozan, bir yerde durmayan. (TS: 4493)

7) **yıldırağan**: Ziyade parlayan, çok parlak. (TS: 4575)

8) **yiyeğen**: Çok yiyen, obur. (TS: 4616)

9) **yiyeğenlik**: Oburluk, pisboğazlık. (TS: 4617)

2.2. -GAn Ekli Türevler

Birinci Cilt (A-B)

1) **acığan**: Çok acıyan. (TS: 3)

2) **acıtgan, (acıtkan)**: Çok acıtan, çok ızdırap veren. (TS: 7)

3) **ağlağan**: Çok ağlayan, sık sık ağlayan. (TS: 47)

4) **ağnağan**: Çok yuvarlanan. (TS: 53)

5) **aldağan**: Çok aldatan. (TS: 92)

6) **aldangan**: Çabuk aldanan, daima aldanan. (TS: 97)

7) **añlağan**: Anlayışlı, zeki. (TS: 161)

8) **arağan**: Çok arayıcı. (TS: 183)

9) **bezeğen**: Çok süsleyen. (TS: 529)

10) **bılaşkan**: Sıvışkan, çok bulaşan. (TS: 538)

11) **burulgan, (burlağan)**: Su çevrintisi, girdap. (TS: 714)

İkinci Cilt (C-D)

1) **çabalağan**: Çabalayan, çok hareketli. (TS: 781)

2) **çağırğan**: Çok bağırın. (TS: 788)

3) **çağlağan**: Çağlayarak akan su. (TS: 790)

4) **dalaşgan, (talaşgan)**: Kavgacı, döğüşken, münazaa eden. (TS: 981)

5) **derlegen**: Çok terleyen. (TS: 1108)

6) **dileğen**: Dileyici, çok isteyen. (TS: 1148)

7) **dilleğen**: Çok zemmeden, zemmam. (TS: 1156)

8) **ditregen, (titregen)**: Çok titreyen. (TS: 1186)

9) **ditregenlik**: Çok titrer olma hâli. (TS: 1186)

Üçüncü Cilt (E-İ)

1) **erürgen (irürgen)**: Çok eriştiren. (TS: 1520)

2) **gömülgen**: 1. Bataklık, 2. Çok gömülen, bataklık hâlinde olan. (TS: 1746)

3) **gülüşken**: Bir kaç kişiyle birlikte çok gülen. (TS: 1858)

4) **gürleğen**: Çok bağırıp çağırın, haykıran. (TS: 1882)

5) **iğrengen**: Her şeyden iğrenen. (TS: 2022)

- 6) **ilişken**: Yapışkan tabiatlı, sırnaşık. (TS: 2061)
- 7) **inangan**: Çabuk, pek inancı. (TS: 2077)
- 8) **işeğen**: Çok işeyen. (TS: 2112)
- 9) **işitgen**: İyi işiten. (TS: 2117)

Dördüncü Cilt (K-N)

- 1) **kakığan**: Öfkeli, hiddetli. (TS: 2164)
- 2) **kakığan eylemek**: Hiddete sevk etmek, öfkeliendirmek, asabını bozmak. (TS: 2165)
- 3) **kakığanlık**: Öfkeliilik. (TS: 2165)
- 4) **kavlağan**: Tekrar tekrar kavlayan. (TS: 2357)
- 5) **kavuşkan**: Yapışkan, asılğan. (TS: 2363)
- 6) **kınağan**: Çok ayıplayan. (TS: 2489)
- 7) **meleğen**: Çok meleyici. (TS: 2802)

Beşinci Cilt (O-T)

- 1) **okuğan**: Çok okuyan. (TS: 2946)
- 2) **otlağan**: Otlayan. (TS: 3028)
- 3) **oturğan**: Mukim, sakin, mütemekkin. (TS: 3034)
- 4) **oynağan**: Çok oynayan. (TS: 3036)
- 5) **ötleğen, (ötlüğen)**: Bokluca bülbül de denen çok öter ve sığırcığa benzer bir kuş. (TS: 3133)
- 6) **savaşgan**: Çok savaşan. (TS: 3338)
- 7) **sepişken**: Salgın, bulaşıcı, sâri. (3388)
- 8) **sevgencek**: Çok sevilen. (TS: 3396)
- 9) **sıçrağan**: Çok sıçrayan. (TS: 3403)
- 10) **sinirgen**: İyi hazmedilen. (TS: 3478)
- 11) **soluğan**: Sık sık soluyan, çok soluyan. (TS: 3506)
- 12) **söyleğen**: Çok söyleyen. (TS: 3541)
- 13) **susağan**: Çok susayan. (TS: 3586)
- 14) **toğurkan**: Çok doğuran. (TS: 3813)

Altıncı Cilt (U-Z)

- 1) **uğrağan**: Çok uğrayan, çok karşılaşan. (TS: 3903)
- 2) **ulaşkan, (ulaşgan)**: Sıkıca yapışan, yapışkan, sırnaşık. (TS: 3947)
- 3) **utangan**: Çok utangaç, sıkılğan. (TS: 4003)
- 4) **uyugan, (uyugen)**: Çok uyuyan. (TS: 4042)

- 5) **üşengen**: Tembel, çok üşenen, ihmalci. (TS: 4113)
6) **üşengellik**: Tembellik. (TS: 4113)
7) **yeringen**: Çok üzülen, kederlenen. (TS: 4541)
8) **yiğrengen**: Çok iğrenen. (TS: 4598)
9) **yiyleğen**: Pek fena kokan. (TS: 4624)
10) **yumurtlağan**: Çok yumurtlayan. (TS: 4722)
11) **yüğürgen**: Yürük, hızlı giden. (TS: 4749)
12) **yülüğen**: Ustura. (TS: 4761)
13) **yürügen**: 1. Keskin. 2. Hızlı yürüyen. 3. Ustura. 4. Cilalı. (TS: 4774-4775)
14) **yürüğenlenmek**: Tıraş edilmek, cilalanmak. (TS: 4775)
15) **yürüğenlik**: Yürüyüşe dayanıklı olma, çok yol yürür olma. (TS: 4775)

2.3. Diğer Eklerden Oluşan Türevler

Sırasıyla -AcAn, -Ak, -GIç/-GUç, -GIn/-GUn ve -sAk fiilden isim yapma eklerinden oluşan ve “çokça yapan” veya “olan” anlamındaki kelimeler aşağıdaki gibidir⁶:

- -AcAn : bilecen “Her şeyi bilen, anlayan.” (TS: 552)
- -Ak : çiğnek “Çok çiğnenen, üzerinden çok gelinip geçilen.” (TS: 914)
- -GIç/-GUç : bilgiç “Her şeyi bilen, anlayan.” (TS: 560); aldağuç “Aldatıcı” (TS: 93)
- -GIn/-GUn : geçkin “1.Kendinden geçmiş, aşırı sarhoş, aşırı derecede, 2. Pek geçen, çok işleyen, müessir.” (TS: 1618); geçkin koca “Çok ihtiyar adam.” (TS: 1618)
- -sAk : yiğrensek “İğrenici, çok tiksinen.” (TS: 4600)

Sonuç

Tarama Sözlüğü'nde “çokça yapan” ve “olan” kullanımları, -AGAn--AğAn ve -GAn ekleri sıklıkla olmak üzere -AcAn, -Ak, -GIç/-GUç, -GIn ve -sAk fiilden isim yapma ekleri ile oluşmaktadır.

-AGAn--AğAn eki ile ilgili olarak gramerlerde daha çok tek heceli fiil köklerine geldiğine değinilmesi, taramalar sonucunda elde edilen bulgularla örtüşmektedir. Buna göre üzerine geldiği kırk altı farklı fiil kökünden

6 Çalışmanın örnekleme; eklerin aşırılık, çokluk bildiren türevleri esasında oluşturulmuştur. Bu cümleden olmak üzere ağnak, batac, bitek vb. -Ak ekli türevler; dalgaç, baskıç vb. -GIç/-GUç ekli türevler; argın, dutgum, düzgün vb. -GIn/-GUn ekli türevler ve son olarak dutsak gibi -sAk ekli türevler çalışmanın kapsamı dışındadır.

kırkı tek heceli, altısı ise birden çok hecelidir. Benzer şekilde *-GAn* ekinin daha çok çift heceli fiil tabanlarına gelmesi durumunun da elde edilen bulgularla örtüştüğü görülmektedir. Üzerine geldiği elli dokuz farklı fiil kökünden biri tek heceli, geri kalan elli sekizi ise birden çok hecelidir. Bununla birlikte *söyle-* fiilinin hem *-AGAn* ekli (*söyleyeğen*, TS: 3541) hem de *-GAn* ekli (*söyleğen*, TS: 3541) türevlerinin de görülebilmesi her iki ekin kullanım bakımından ortaklığına işaret etmektedir.

Öte yandan sözü edilen yapım eklerinin tek bir işlevle sınırlı kalmadığı *ağaç delegen*, *keseğen*, *ötleğen*, *yülüğen* gibi kimi kelimelerde çokça yapan ya da olan anlamını yitirerek kalıcı adlar da yaptığı görülmüştür.

Bu değerlendirmelerin gerek Türkiye Türkçesi gerekse çağdaş Türk lehçelerinin ağızları esasındaki çalışmalar dışında ölçünlü dili esas alan dil bilgisi çalışmalarına dayandığı unutulmamalıdır.

Kaynakça

- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri* (10. Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Bozkurt, F. (2009). *Türkçenin Gizemi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Clark, L. (1998). *Turkmen Reference Grammar*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Coşkun, M. V. (2014). *Özbek Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Deny, J. (2012). *Türk Dil Bilgisi* (Çev. Ali Ulvi Elöve; Haz. Ahmet Benzer). İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Doğan, L. (2010). Türkmen Türkçesi. içinde Levent Doğan (Ed.), *Çağdaş Türk Lehçeleri El Kitabı* (2. Baskı) (ss. 553-630). İstanbul: Kriter Yayınları.
- Doğan, L. ve Hünerli, B. (2010). Kırgız Türkçesi. içinde Levent Doğan (Ed.), *Çağdaş Türk Lehçeleri El Kitabı* (2. Baskı) (ss. 265-373). İstanbul: Kriter Yayınları.
- Doğan, L., Efendiyev, A. ve Durmuş, O. (2010). Azerbaycan Türkçesi. içinde Levent Doğan (Ed.), *Çağdaş Türk Lehçeleri El Kitabı* (2. Baskı) (ss. 1-91). İstanbul: Kriter Yayınları.
- Doğan, O. ve Koç, K. (2013). *Kazak Türkçesi Grameri* (2. Baskı). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Emre, A. C. (1945). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Erdal, M. (1991). *Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basım Evi.
- Ergene, H. (2018). *Tarama Sözlüğü'nde Yapım Ekleri ve Fiilimsiler (A – D)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak.

- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi* (4.Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Gülsevin, G. (2011). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler* (3.Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Gülsevin, G. (2020). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler* (5.Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Gülsevin, G. ve Boz, E. (2019). *Eski Anadolu Türkçesi* (4.Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Hanser, O. (2003). *Türkmence Elkitabı* (Çev. Zühal Kargı Ölmez). İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- Hatiboğlu, V. (1981). *Türkçenin Ekleri* (2.Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Hengirmen, M. (2007). *Türkçe Dilbilgisi* (9.Baskı). Ankara: Engin Yayınevi.
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin Dil Bilgisi* (2.Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kartallıoğlu, Y. ve Yıldırım, H. (2007). Azerbaycan Türkçesi. içinde Ahmet Bican Ercilasun (Ed.), *Türk Lehçeleri Grameri* (ss. 171-230). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kasapoğlu Çengel, H. (2007). Kırgız Türkçesi. içinde Ahmet Bican Ercilasun (Ed.), *Türk Lehçeleri Grameri* (ss. 481-542). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kirişcioğlu, M. F. (2007). Saha Türkçesi. içinde Ahmet Bican Ercilasun (Ed.), *Türk Lehçeleri Grameri* (ss. 1229-1284). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* (3.Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Özavşar, R. (2013). *Tarama Sözlüğü ve Türkçe Sözlük'e Göre Anlam Değişimleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Öztürk, R. (2007). Özbek Türkçesi. içinde Ahmet Bican Ercilasun (Ed.), *Türk Lehçeleri Grameri* (ss. 291-354). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tekin, T. (2003). *Orhun Türkçesi Grameri*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- Timurtaş, F. K. (2012). *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- TDK (2009). *Tarama Sözlüğü I (A-B): XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla* (4. Baskı) (Haz. Ömer Asım Aksoy ve Dehri Dilçin). Ankara: TDK Yayınları.
- TDK (2009). *Tarama Sözlüğü II (C-D): XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla* (3. Baskı) (Haz. Ömer Asım Aksoy ve Dehri Dilçin). Ankara: TDK Yayınları.
- TDK (2009). *Tarama Sözlüğü III (E-İ): XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla* (3. Baskı) (Haz. Ömer Asım Aksoy ve Dehri Dilçin). Ankara: TDK Yayınları.

- TDK (2009). *Tarama Sözlüğü IV (K-N): XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla* (3. Baskı) (Haz. Ömer Asım Aksoy ve Dehri Dilçin). Ankara: TDK Yayınları.
- TDK (2009). *Tarama Sözlüğü V (O-T): XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla* (3. Baskı) (Haz. Ömer Asım Aksoy ve Dehri Dilçin). Ankara: TDK Yayınları.
- TDK (2009). *Tarama Sözlüğü VI (U-Z): XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla* (3. Baskı) (Haz. Ömer Asım Aksoy ve Dehri Dilçin). Ankara: TDK Yayınları.
- TDK (2009). *Tarama Sözlüğü VII (EKLER): XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla* (3. Baskı) (Haz. Ömer Asım Aksoy ve Dehri Dilçin). Ankara: TDK Yayınları.
- Uygur, C. V. (2010). *Karakalpak Türkçesi Grameri*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Varol, Ç. ve Akçataş, A. (2021). “Türkiye Türkçesinde Fiilden İsim Yapan Eklerin Morfo-Semantik İşlevleri”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 23, 199-226.
- von Gabain, A. (1988). *Eski Türkçenin Grameri* (Çev. Mehmet Akalın). Ankara: TDK Yayınları.
- Yelten, M. (2019). *Eski Anadolu Türkçesi (Dil Bilgisi ve Metinler)*. İstanbul: Arel Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım, H. (2012). *Özbek Türkçesi (Dil Bilgisi – Alıştırmalar – Konuşma – Metinler)* (2. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

Extended Summary

There are ways of new word formation such as derivation, compounding, semantic shift, borrowing etc. One of the ways of word formation is derivation. Due to varied and rich derivational suffixes in Turkish, it is common to create new words. Varying as deriving nouns from nouns, verbs from nouns, nouns from verbs and verbs from verbs, by adding these suffixes new words are expressed. The suffixes of -AGAn--AğAn and -GAn which derive nouns from verbs create nouns and adjectives that denote habituality or frequent happening.

A total of sixty-five (65) words which are formed with -GAn are identified. The following words are formed with the suffix of -GAn in *Tarama Sözlüğü*: **acığan**: Çok acıyan. (TS: 3), **acıtgan, (acıtkan)**: Çok acıtan, çok ızdırap veren. (TS: 7), **ağlağan**: Çok ağlayan, sık sık ağlayan. (TS: 47), **ağnağan**: Çok yuvarlanan. (TS: 53), **aldağan**: Çok aldatan. (TS: 92), **aldangan**: Çabuk aldanan, daima aldanan (TS: 97), **añlağan**: Anlayışlı, zeki. (TS: 161), **arağan**: Çok arayıcı. (TS: 183), **bezeğen**: Çok süsleyen. (TS: 529), **bılaşkan**: Sıvışkan, çok bulaşan. (TS: 538), **burulgan, (burlağan)**: Su çevrintisi, girdap. (TS: 714), **çabalağan**: Çabalayan, çok hareketli. (TS: 781), **çağırğan**: Çok bağırın. (TS: 788), **çağlağan**: Çağlayarak akan su. (TS: 790), **dalaşgan, (talaşgan)**: Kavgacı, dövüşken, münazaa eden. (TS: 981), **derlegen**: Çok terleyen. (TS: 1108), **dileğen**: Dileyici, çok isteyen. (TS: 1148), **dilleğen**: Çok zemmeden, zemmam. (TS: 1156), **ditregen, (titregen)**: Çok titreyen. (TS: 1186), **ditregenlik**: Çok titrer olma hâli. (TS: 1186), **erürgen (irürgen)**: Çok eriştiren. (TS: 1520), **gömülgen**: 1. Bataklık, 2. Çok gömülen, bataklık hâlinde olan. (TS: 1746), **gülüşken**: Bir kaç kişiyle birlikte çok gülen. (TS: 1858), **gürleğen**: Çok bağırıp çağırın, haykırın. (TS: 1882), **iğrengen**: Her şeyden iğrenen. (TS: 2022), **ilişken**: Yapışkan tabiatlı, sırnaşık. (TS: 2061), **inangan**: Çabuk, pek inancı. (TS: 2077), **işeğen**: Çok işeyen. (TS: 2112), **işitgen**: İyi işiten. (TS: 2117), **kakığan**: Öfkeli, hiddetli. (TS: 2164), **kakığan eylemek**: Hiddete sevk etmek, öfkelenmek, asabını bozmak. (TS: 2165), **kakığanlık**: Öfkelilik. (TS: 2165), **kavlağan**: Tekrar tekrar kavlayan. (TS: 2357), **kavuşkan**: Yapışkan, asılğan. (TS: 2363), **kınağan**: Çok ayıplayan. (TS: 2489), **meleğen**: Çok meleyici. (TS: 2802), **okuğan**: Çok okuyan. (TS: 2946), **otlağan**: Otlayan. (TS: 3028), **oturğan**: Mukim, sakin, mütemekkin. (TS: 3034), **oynağan**: Çok oynayan. (TS: 3036), **ötleğen, (ötlüğen)**: Bokluca bülbül de denen çok öter ve sığırcığa benzer bir kuş. (TS: 3133), **savaşgan**: Çok savaşan. (TS: 3338), **sepişken**: Salgın, bulaşıcı, sâri (3388), **sevencek**: Çok sevilen. (TS: 3396), **sıçrağan**: Çok sıçrayan. (TS: 3403), **sinirgen**: İyi hazmedilen. (TS: 3478), **soluğan**: Sık sık soluyan, çok soluyan. (TS: 3506), **söyleğen**: Çok söyleyen. (TS: 3541), **susağan**: Çok susayan. (TS: 3586), **toğurkan**: Çok doğuran. (TS: 3813), **uğrağan**: Çok uğrayan, çok karşılaşan. (TS: 3903), **ulaşkan, (ulaşgan)**: Sıkıca yapışan, yapışkan, sırnaşık. (TS: 3947), **utangan**: Çok utangaç, sıkılğan. (TS: 4003), **uyugan, (uyugen)**: Çok uyuyan. (TS: 4042), **üşengen**: Tembel, çok üşenen, ihmalcî. (TS: 4113), **üşengenlik**: Tembellik. (TS: 4113), **yeringen**: Çok üzülen, kederlenen. (TS: 4541), **yiğrengen**: Çok iğrenen. (TS: 4598), **yiyleğen**: Pek fena kokan. (TS: 4624), **yumurtlağan**: Çok yumurtlayan. (TS: 4722), **yüğürgen**: Yürük, hızlı giden. (TS: 4749), **yülüğen**: Ustura. (TS: 4761), **yürüğen**: 1. Keskin. 2. Hızlı yürüyen. 3.

Ustura. 4. Cilalı. (TS: 4774-4775), **yürüngenlenmek**: Tıraş edilmek, cilalanmak. (TS: 4775), and **yürüngenlik**: Yürüyüşe dayanıklı olma, çok yol yürür olma. (TS: 4775).

A total of forty-nine (49) words which are formed with *-AGAn~-AğAn* are identified. The following words are formed with the suffix of *-AGAn ~ -AğAn* in *Tarama Sözlüğü*: **ağaç delegen, (ağaç delen)**: Ağaç kakan denilen kuş. (TS: 27), **akağan**: Çok akan. (TS: 67), **añrağan**: (Aslan, kaplan gibi hayvanlar hakkında) Haykıran, kükreyen. (TS: 166), **bakağan**: Bakıcı. (TS: 382), **bilegen**: İyi bilen. (TS: 553), **bişeğen**: Çabuk pişen. (TS: 611), **biteğen**: İyi yetişen, çok biten. (TS: 614), **çökeğen**: Çok çöken, her vakit çöken. (TS: 944), **dal yatağan**: Dal kılıç, yatağanı çekmiş halde. (TS: 983), **değegen**: Değen, çok değen, dokunan. (TS: 1035), **depegen**: Tekmeleyen, çok tekme atan. (TS: 1087), **dönege**: Çok dönen. (TS: 1239), **dutağan, (tutağan)**: İyiye, sıkıca tutan, çok tutan. (TS: 1276), **duyağan**: Çok duyan. (TS: 1297), **düşegen**: Çok düşen. (TS: 1344), **edeğen, (ideğen)**: Edici, eden, çok eden. (TS: 1384), **emeğen**: İyi emen, çok emen. (TS: 1461), **eseğen**: Çok esen. (TS: 1529), **geçeğen**: 1. Daha çok geçen. 2. Revaçta, sürümlü. (TS:1615), **gezeğen**: Daima gezen. (TS: 1689), **gidegen**: Durmadan giden, çabuk yürüten. (TS: 1697), **gireğen**: Çok giren. (TS: 1704), **göreğen (I), (görüğen)**: Çok, iyi gören. (TS: 1773), **güleğen**: Daima gülen, çok gülen. (TS: 1854), **ivegen**: Aceleci, acul. (TS: 2132), **kaçağan**: 1. Firarî, kaçkın. 2. Kaçınan, uzaklaşmak isteyen. (TS: 2149), **kalağan**: Çok kalan. (TS: 2179), **kayağan**: Yumuşak taş. (TS: 2367), **keseğen**: Fare. (TS: 2443), **keseğenlik**: Keskinlik. (TS: 2444), **kurlağan, (kurluğan, kurluğaz, kurlağun, kulgan)**: Etyaran, dolama. (TS: 2737), **kusağan**: Çok kusan. (TS: 2750), **oñağan**: Onan, salah peyda eden. (TS: 2983), **öteğen**: Çok öten, çok ses çıkaran. (TS: 3131), **oturağan**: Çok oturan. (TS: 3031), **salagağan**: Saldırgan, mütecaviz. (TS: 3263), **sorağan**: Çok soran. (TS: 3512), **söyleyeğen**: Çok söyleyen. (TS: 3541), **süseğen, (süsge, sürseğen, süsek)**: Süsen, buynuzlayan, boynuzla vuran, tos vuran. (TS: 3636), **tartağan, (dardağan)**: Darmadağın, perişan. (TS: 3763), **üşegen**: Çok üşen, şiddetle üşen. (TS: 4110), **yağağan**: Çok yağıcı. (TS: 4192), **yakağan**: Çok yakan, pek yakan. (TS: 4215), **yaldırağan**: Çok parlayan, dırağan olan, iltima eden. (TS: 4234), **yeleğen, (yileğen)**: Çok yelen, hızlı koşan, süratle giden. (TS: 4492), **yeleğence**: Gezip tozan, bir yerde durmayan. (TS: 4493), **yıldırağan**: Ziyade parlayan, çok parlak. (TS: 4575), **yiyeğen**: Çok yiyen, obur. (TS: 4616), and **yiyeğenlik**: Oburluk, pisboğazlık. (TS: 4617).

The following verbs are monosyllabic verb stems with the suffix of *-AGAn~-AğAn* in *Tarama Sözlüğü*: *ak-, bak-, bil-, biş-, bit-, çök-, değ-, del-, dep-, dön-, dut-, duy-, düş-, em-, es-, et-, geç-, gez-, gir-, git-, gör-, gül-, iv-, kaç-, kal-, kay-, kes-, kus-, oñ-, öt-, sal-, sor-, süs-, tart-, üş-, yağ-, yak-, yat-, yel-, and yi-*.

The following verbs are multiple syllable verb stems with the suffix of *-GAn* in *Tarama Sözlüğü*: *acı-, acıt-, ağla-, ağna-, alda-, aldan-, aña-, ara-, beze-, bılaş-, burul-, çabala-, çağır-, çağla-, dalaş-, derle-, dile-, dille-, ditre-, erür-, gömül-, gülüş-, gürl-, iğren-, iliş-, inan-, işe-, işit-, kakı-, kavla-, kavuş-, kına-, mele-, oku-, ota-, otur-, ötle-, oyna-, savaş-, sepiş-, sıçra-, sinir-, solu-, söyle-, susa-, toğur-, uğra-, ulaş-, utan-, uyu-, üşen-, yerin-, yiğren-, yiyle-, yumurtla-, yügür-, yülü-, and yürü-*.

